

В статье освещены задачи и виды экскурсий. На примере работы предметной комиссии библиотечных дисциплин и деловодства Каменец-Подольского колледжа культуры и искусств определено место экскурсионной деятельности в подготовке библиотечных специалистов.

Ключевые слова: экскурсия, экскурсионная деятельность, учебно-воспитательный процесс, информационное обеспечение, музеи, исторические комплексы, архивы, библиотеки.

The article explains tasks and types of excursions. It defined a role of excursion activities in preparation of specialists in the field of librarianship on example of work of the commission of librarian and paper workcourses of Kamianets-Podilskyi College of Culture and Arts.

Key words: excursion, excursion activity, teaching and educational process, information support, museums, historical complexes, archives, libraries.

Отримано: 16.11.2012

УДК 023.5:027.7(477.43)

О. О. Мацей,

м. Хмельницький

ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ В НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Обгрунтовано необхідність професійного навчання працівників бібліотеки університету. Висвітлено досвід роботи книгозбірні з підвищення кваліфікації спеціалістів та поглиблення фахових знань на державному рівні.

Ключові слова: наукова бібліотека вишу, методична робота, підвищення кваліфікації, самоосвіта, конференції, професійна етика бібліотекаря, інформування фахівців, атестація, автоматизація методичної діяльності.

Навчаючи – ми вчимося самі

Сенека

Розвиток персоналу є найважливішою умовою успішного функціонування будь-якого закладу. Це особливо актуально в сучасних умовах, коли науково-технічний прогрес значно прискорює знецінення професійних знань та навичок. Невідповідність кваліфікації персоналу потребам негативно позначається на результатах діяльності.

В умовах інноваційного розвитку бібліотеки підвищення якісного рівня персоналу забезпечує ефективність виконання працівниками своїх обов'язків, розширення меж їх компетенції, можливість оволодіння новими функціональними обов'язками. Сучасний бібліотечний фахівець покликаний бути не тільки носієм високої загальної і професійної культури, але, водночас, готовим опанувати прогресивні бібліотечні технології, повинен бути готовим до змін, які відбуваються в інформаційному суспільстві, оперативно реагувати на вимоги часу, щоб не втрачати провідну роль у наданні інформації та послуг. Зміни, що відбуваються в нашій країні, вимагають підвищення ефективності післядипломної освіти бібліотечних кадрів, пошуку оптимальних форм та методів удосконалення їх кваліфікації [1].

Варто зазначити, що існуюча сьогодні в Україні система розвитку бібліотечного персоналу, особливо бібліотек ВНЗ, має ряд недоліків:

- брак цілеспрямованої державної стратегії та політики у сфері професійної підготовки кадрів;
- незабезпечення бібліотек методичними матеріалами щодо організації процесу навчання кадрів;
- відсутність єдиної системи професійних кваліфікацій та стандартів із професійної підготовки;
- економічна неспроможність бібліотек забезпечувати підвищення кваліфікації працівників відповідно до сучасних вимог;
- відсутність системи стимулювання кар'єрного зростання.

Тому одним із головних питань діяльності наукової бібліотеки Хмельницького національного університету є робота з кадрами: їх підбір, розстановка, організація та управління, виховання, підвищення кваліфікації. Лозунг «Кваліфіковані кадри вирішують все» сьогодні надзвичайно актуальний. Від якісного розв'язання цього питання залежить вирішення усіх інших, в тому числі ефективність роботи структурних підрозділів та бібліотеки в цілому.

На початку діяльності книгозбірні підвищення кваліфікації відбувалось шляхом заочного навчання працівників в інститутах культури. Згодом, після розширення функцій бібліотеки, збільшення кількості персоналу, підвищення кваліфікації відбувалось через систему наставництва, коли кваліфіковані, зі стажем роботи фахівці навчали молодих працівників основам бібліотечної практики. До того ж, за часів Радянського Союзу існувала безкоштовна система підвищення кваліфікації в системі Міністерства культури, завдяки якій фахівці книгозбірні навчалися на курсах в Москві, Києві та інших містах країни. Таким чином, система підвищення кваліфікації складалась із трьох компонентів: на державному рівні (1 раз на 5 років) на базі спеціальних центрів, проведення занять в бібліотеці і шляхом самоосвіти.

За час функціонування у НБ ХНУ системи підвищення кваліфікації, її форми та методи проведення весь час удосконалюються, адже модернізація змісту постійних форм підвищення кваліфікації неминуча.

Систематичного характеру процес підвищення кваліфікації в бібліотеці набув з організацією у 1987 році науково-методичного відділу, який очолила Рибалко Раїса Митрофанівна. Саме вона приділяла підвищенню фахового рівня колег значну увагу. Перша програма з підвищення кваліфікації в книгозбірні увійшла окремим розділом у перспективний план розвитку установи «Бібліотека та книга в житті молоді» (1995 р.). Це стало початком створення системи підвищення кваліфікації працівників бібліотеки. Організація на той час цієї системи була обумовлена важливістю адаптації молодих працівників, які не мали бібліотечної освіти, потребами у розширенні професійних знань і перепідготовці основного персоналу, а також навчанням керівників структурних підрозділів та адміністрації книгозбірні. Вже тоді було зрозуміло, що інвестиції в навчання кадрів дають не менший ефект, ніж придбання нової літератури та техніки. Для проведення занять з працівниками бібліотеки було виділено одну годину кожної середи. За таким графіком підвищення кваліфікації здійснюється і сьогодні. Створена у 1980–90-х роках система навчання кадрів існує в окремих формах і тепер. Зокрема, традиційно проводяться тематичні огляди.

Бібліотечні працівники отримують теоретичну та практичну допомогу в оновленні своїх знань. Сьогодні навчанням та підвищенням кваліфікації працівників займається науково-методичний відділ бібліотеки. Завданнями відді-

лу є: удосконалення принципів, змісту, форм і методів підвищення кваліфікації, організація та проведення відповідних заходів, підготовка найбільш важливих питань з підвищення фахового рівня. Система занять планується з урахуванням складності питань, з якими працівники стикаються у повсякденній роботі. Щорічно, розробляючи плани та тематику занять з підвищення кваліфікації працівників, методисти намагаються зробити навчання диференційованим, задовольнити потреби усіх ланок бібліотечного персоналу, застосовують елементи аналізу, які будуються на передовому й інноваційному бібліотечному досвіді. Тому професійне навчання включає комплексні заходи, в яких подаються теоретичні висвітлення питань, практичний досвід, а також намічаються перспективи.

В бібліотеці створено продуману систему підвищення кваліфікації, існує широка палітра навчальних можливостей. Пріоритетною формою залишаються заняття в рамках діяльності: «Школи молодого спеціаліста», «Школи керівника», «Школи комп'ютерної освіти», «Школи маркетингу». Готуються бібліотечні уроки та консультації, а також тематичні огляди. Традиційно проводяться тематичні та інформаційні огляди, в яких беруть участь не лише завідувачі структурних підрозділів, секторів і провідні фахівці бібліотеки, але й працівники I та II категорій. Саме для них підготовка таких занять є школою практичного навчання.

Підвищення кваліфікації – це безперервне організоване навчання, спрямоване на розвиток та удосконалення професійних знань, вмінь і навичок, котре обумовлене постійною зміною змісту праці, удосконаленням техніки та технологій [2]. У 2000 році бібліотека розпочала автоматизацію бібліотечно-бібліографічних процесів. Науково-методичний відділ організував цикл заходів з комп'ютеризації бібліотечних процесів і вивчення операторської роботи, проводились майстер-класи і тренінги з використання персональних комп'ютерів в роботі, працювала «Школа комп'ютерної грамотності». Проводилось навчання роботі з бібліотечними програмними продуктами, електронним каталогом, роботі з пошуковими системами всесвітньої мережі та інше. Організація таких заходів – надзвичайно копітка робота і вимагає максимум професіоналізму і фахових знань.

Важливу роль відіграють етика спілкування, риторика бібліотекаря та бібліотечний етикет в книгозбірні. Нові часи ставлять нові вимоги до сучасного бібліотечного працівника. Змінюються професійні орієнтири взаємодії бібліотекаря і читача як рівних партнерів у діловому спілкуванні. Сучасні комп'ютерні технології не тільки не знімають проблему спілкування, але й передбачають більш високий рівень інформаційної культури, тобто організують якісно нове спілкування, яке також набуває нового змісту: це не лише бесіда бібліотекаря з читачем у процесі видачі та повернення книги, а й специфічний комунікативний фон усієї інформаційно-бібліотечної діяльності книгозбірні. Тому було розроблено та проведено цикл заходів, які спрямовувались на підвищення культури спілкування. Серед них: «Культура спілкування та мовний етикет», «Типи поведінки бібліотекарів та читачів», «Роль психологічної культури у практиці бібліотечного спілкування», «Професійна етика бібліотекаря», «Професія бібліотекаря та професіоналізм» тощо.

Позитивний результат у підвищенні професійного рівня дають бібліотечні консультації, які готуються провідними фахівцями за окремими напрямками роботи.

У 2005 році рішенням методичної ради № 3 від 30 листопада було затверджено нову модель системи підвищення кваліфікації працівників бібліотеки. Саме тоді, в рамках реформування системи підвищення кваліфікації, вирішено більше уваги приділяти проведенню занять у структурних підрозділах та виділено час – останню середу кожного місяця. Організація занять у структурних

підрозділах дала змогу максимально наблизити та спрямувати тематику занять до потреб та особливостей структурного підрозділу, проводити заняття в малих групах, де можливе обговорення, індивідуальний та неформальний підхід до вирішення проблемних ситуацій та питань.

Таким чином, згідно Графіка проведення занять з підвищення кваліфікації, щороку проводиться по 6–8 занять у кожному структурному підрозділі. Тематику та плани проведення завідувачі відділів подають у науково-методичний відділ, працівники якого, у свою чергу, допомагають у підготовці. На заняття вносяться та розглядаються спільні для усіх відділів питання, такі як: аналіз планових показників та їх виконання, затверджені методичною радою рішення та рекомендації, практичні заняття з освоєння нових технологічних процесів відповідно до розроблених регламентуючих документів тощо. Але переважна більшість – це теми індивідуальні, які відповідають специфіці роботи структурних підрозділів. Саме тому такі заняття мають велику практичну користь.

Підвищення кваліфікації – службовий обов'язок кожного працівника. Тому фахівці НБ ХНУ не обмежуються лише заняттями в рамках загальної бібліотечних заходів з підвищення кваліфікації, а й постійно займаються самоосвітою. Оскільки вона дає можливість систематично (самостійно або за допомогою методистів) вивчати літературу з питань бібліотекознавства, бібліографії, книгознавства, бібліотечного маркетингу та менеджменту, знайомитись із зарубіжним та вітчизняним досвідом діяльності бібліотек, збагачувати та розширювати свій кругозір. Науково-методичний відділ сприяє професійній самоосвіті працівників, інформуючи бібліотекарів про нову фахову літературу на загальних заняттях з підвищення кваліфікації усього колективу та влаштовуючи щоквартально «Дні бібліотечного фахівця». Використовуючи систему індивідуального інформування для керівників та провідних фахівців структурних підрозділів, надаються консультації з різних напрямків професійного читання. Практику попередніх років – рекомендаційні списки з окремих бібліотечних проблем – замінено на інформування через внутрішню інформаційну комп'ютерну мережу: на АРМ працівників розсилаються анотовані бібліографічні описи цікавинок професійної діяльності. Працівники науково-методичного відділу намагаються не пропустити нічого важливого та цікавого з життя бібліотек, популяризувати кращий досвід бібліотек України та зарубіжжя. Для цього науково-методичний відділ постійно поповнює створену інформаційну базу, до якої входять законодавчі акти, що стосуються бібліотечної справи, спеціалізований фонд видань з бібліотекознавства, бібліографії, книгознавства, бібліотечного маркетингу і менеджменту, інноваційної діяльності бібліотек (це книги, методичні матеріали й посібники, інформаційні видання, матеріали конференцій, а також фахова періодика) [3]. Структурний підрозділ має гарний довідковий апарат. З літа 2001 року науково-методичний відділ розпочав роботу по рекаталогізації свого ДБА. Було розроблено предметний рубрикатор, який постійно удосконалюється й доповнюється, і наразі складається із понад 280 рубрик. Ведеться ретельна робота з наповнення анотованої бази даних «Бібліотечна справа», котра станом на 1.01.2012 р. містить понад 37000 записів. Щорічно методичним відділом заноситься понад тисячу записів, аналітично опрацьовується 12 назв періодичних фахових видань України та Росії, всі книги, які надходять у фонд відділу. Інформаційна місія методичної роботи в НБ розгортається у різних площинах: для забезпечення внутрішніх потреб бібліотеки, використання у корпоративних зв'язках і партнерській взаємодії з бібліотеками-членами методичного об'єднання.

Вагомою складовою підвищення кваліфікації є атестація працівників, яка проводилась в бібліотеці у 1999 та 2007 роках згідно з «Положенням про порядок проведення атестації бібліотечних працівників ХНУ». Її мета – підвищення ефективності діяльності. Під час атестації працівників визначається їхня відповідність займаній посаді, рівень кваліфікації, оцінюється рівень професійної підготовки, результативність і ефективність роботи з урахуванням вимог до відповідної категорії працівників, перевіряється виконання ними посадових обов'язків, зазначених у посадових інструкціях, виявляються перспективи здібних працівників, стимулюється діяльність з підвищення професійного рівня, професійної кваліфікації тощо.

Динамічні якісні зміни у системі вищої освіти, зокрема в нашому університеті, це – передусім цілеспрямований творчий пошук не тільки нових технологій навчання і виховання студентів, підвищення результативності наукової діяльності, а й перехід на нові форми бібліотечно-інформаційного забезпечення, впровадження сучасних технологій у практику нашої роботи. Ось чому останнім часом все більшого значення набуває підвищення кваліфікації на державному рівні. У 2002 році з керівниками підрозділів та головними фахівцями бібліотеки проведено відкритий семінар «Концепція побудови та оптимального розвитку для українських бібліотек. Маркетингова концепція бібліотеки ТУП» за участю модератора Інноваційного центру бібліотечного менеджменту Науково-технічної бібліотеки НТУ України «КП» Барабаш С.І. (28 працівників). 18 фахівців бібліотеки підвищували кваліфікацію на курсах Центру безперервної інформаційно-бібліотечної освіти Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв за програмою «Комфортність обслуговування читачів як показник рівня роботи бібліотеки» за участю керівника Центру, к.п.н., професора Скар В.К. Через два роки, у березні 2004, співробітники взяли участь у проблемно-модульному навчанні «Бібліотеки у сучасному світі: нові вимоги і тенденції». Модульність занять забезпечувалась шляхом відпрацювання індивідуальних та групових завдань. Навчання проводили представники Центру безперервної інформаційно-бібліотечної освіти: проф. Скар В.К. та менеджер навчальних програм, доцент, к.п.н. Шевченко І.О. Заняття мобілізували учасників навчання на вирішення завдань, поставлених перед бібліотекою участю університету в Болонському процесі, допомогли отримати відповіді на запитання працівників щодо підвищення статусу бібліотечної професії, розробити інноваційні напрями розвитку бібліотеки. У березні – травні 2011 року 20 працівників НБ ХНУ пройшли дистанційне навчання в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв. В рамках курсу «Управління бібліотекою та нові послуги для користувачів» працівники виконували самостійні, практичні та контрольні завдання, брали участь у онлайн-дискусіях за модулями «Проектна діяльність в бібліотеках», «Психологічні основи управління бібліотекою», «Адвокатська діяльність бібліотек: захист та лобювання інтересів». На заключному етапі підсумкову лекцію у бібліотеці прочитала Шевченко Ірина Олександрівна – директор ІІО НАКККіМ, кандидат педагогічних наук, доцент, заслужений працівник культури України, президент Української бібліотечної асоціації.

У березні 2001 року було створено методичне об'єднання бібліотек вищих закладів освіти Хмельницької області, котре очолила наукова бібліотека ХНУ, а виконавчим органом став науково-методичний відділ, який займається збором та узагальненням державної статистичної звітності про діяльність бібліотек ВЗО області, проведенням соціологічних досліджень для наукового планування, узагальненням інформації про діяльність бібліотек, інформує книгозбірні об'єднання про нормативні документи (рішення НМБК, конференції, засідан-

ня), кращий досвід бібліотек та інші матеріали, надає стаціонарне та дистанційне консультування [4]. Особлива увага в роботі обласного методоб'єднання приділяється підвищенню кваліфікації фахівців книгозбірень, членів методичного об'єднання. Бібліотечні працівники запрошуються в НБ ХНУ на спеціально підготовлені заняття з підвищення кваліфікації та семінари.

На сайті нашої книгозбірні для бібліотекарів ВЗО області представлено багато інформації, яка допомагає збагачувати знання, підвищувати професійну майстерність. Зокрема, на сторінці «Методичне об'єднання», ведеться віртуальна виставка «Сучасна бібліотека: напрямки та стратегії розвитку», яка складається із 11 розділів і постійно доповнюється новими фаховими виданнями. Кожна книга представлена у такому вигляді: зображення, бібліографічний опис з анотацією, зміст та додаткова бібліографія – це гіперпосилання на відповідні рубрики ЕК бібліотеки. Для книгозбірень об'єднання є можливість не лише переглянути інформацію про новинки, але й, ознайомившись зі змістом, замовити документи або копії певних сторінок представлених видань.

Суттєвою складовою роботи методистів є висвітлення інноваційного досвіду бібліотекарів в інформаційному бюлетені «Бібліотека в освітньому просторі», який, за рішенням методичної ради №3 від 28.09.2004 року, готує та видає науково-методичний відділ НБ. Розповсюджуючи нові, перспективні ідеї, форми та методи бібліотечної роботи, спочатку бюлетень видавався один раз на рік. Але, зважаючи на великий досвід працівників книгозбірень та необхідність висвітлення роботи бібліотек методичного об'єднання на сторінках видання, з 2008 року бюлетень виходить друком двічі на рік. На сайті бібліотеки у розділі «Методичне об'єднання» розміщені повні тексти усіх номерів інформаційного бюлетеня «Бібліотека в освітньому просторі». Ці матеріали до послуг кожного фахівця, не лише бібліотек вищих закладів освіти Хмельницького регіону, а й книгозбірень інших видів і форм власності.

Особливе місце в системі підвищення кваліфікації працівників НБ ХНУ і бібліотек методичного об'єднання займає така форма, як науково-практичні конференції, семінари, спрямовані на глибоке вивчення досвіду, теоретичне його осмислення, вироблення практичних рекомендацій. Наукова бібліотека ХНУ перейшла до нової практики – щорічного проведення таких заходів на базі різних бібліотек об'єднання, що дає змогу книгозбірням заявити про себе та отримати практичний досвід проведення таких заходів, написання доповідей, виступів та ін. В останні роки активізувалося співробітництво в професійному середовищі, плідно розвиваються відносини з бібліотеками інших регіонів. Працівники книгозбірень беруть активну участь у семінарах, конференціях, роботі круглих столів регіонального та всеукраїнського рівнів.

Професія бібліотекаря вимагає глибокої обізнаності з усіма складовими бібліотечної діяльності, систематичного оновлення знань. Тому, одержавши базову освіту, фахівці-бібліотекарі, щоб досягти високого професійного рівня, мають постійно працювати над собою, підвищувати кваліфікацію.

Список використаних джерел:

1. Дригайло В.Г. Основы организации работы библиотеки вуза [Текст] : науч.-практ. пособ. / В.Г. Дригайло. – М. : Либерея, 2007. – 624 с. – (Бібліотекар і время. XXI век ; №64).
2. Щекин Г.В. Основы кадрового менеджмента : учебник / Г.В. Щекин. – 3-е изд., перераб. и доп. – К. : МАУП, 1999. – 288 с.
3. Мацей О.О. Методичне забезпечення діяльності наукової бібліотеки Хмельницького національного університету: нові підходи / О.О. Мацей // Бібліотека та сучасні тен-

- денції в інформаційному забезпеченні освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів. – ХНУ, 2012. – С. 143–149.
4. Чабан К.А. Трансформації функцій бібліотекаря в умовах автоматизації / К.А. Чабан // Бібліотеки в інформаційному суспільстві. – 2001. – С. 214–218.

Обоснована необхідність професійного навчання працівників бібліотеки університету. Описано досвід роботи бібліотеки по підвищенню кваліфікації фахівців та поглибленню професійних знань на державному рівні.

Ключевые слова: *наука бібліотека університету, методична робота, підвищення кваліфікації, самоосвіта, конференції, професійна етика бібліотекаря, інформованість фахівців, атестація, автоматизація методичної діяльності.*

It is based the necessity of the employees' professional training of the University Library. It is reported the work experience of the library on qualification rise of the specialists and extending of the professional knowledge at the state level.

Key words: *university scientific library, methodical work, qualification rise, self-education, conferences, librarian's professional ethics, specialists' informing, certification, automation of methodical activities.*

Отримано: 10.11.2012

УДК 027.7.7:378(477.43):379.8–057.87

І. І. Грінішина,

м. Кам'янець-Подільський

ДІЯЛЬНІСТЬ ЧИТАЛЬНОГО ЗАЛУ №1 НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА З НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ОСВІТЯН ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ

У статті розглядається роль бібліотеки в реалізації змісту виховної роботи та його особливостей зі студентською молоддю ВНЗ.

Ключові слова: *університет, наукова бібліотека, національне виховання, культурно-просвітницька робота.*

Проблема виховання високопрофесійної особистості із достатнім рівнем загальнолюдської, правової, екологічної, духовної, національної, політичної культури є одним з пріоритетних напрямів діяльності сучасного вищого навчального закладу. До виховання гармонійно розвиненої молоді людини у вищому навчальному закладі зобов'язують ряд нормативно-правових документів, зокрема: Закон України «Про освіту» та «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта», Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти, Положення про державний вищий навчальний заклад, Національна доктрина розвитку освіти та інші.

Зміни, що відбуваються в нашому суспільстві, істотно впливають на всі напрями його розвитку, у тому числі й на освіту.

Система освіти в усі часи характеризувалася тим, що була орієнтована на підготовку не просто спеціалістів, а людей, які б відповідали певним соціальним потре-